

XLIII J. V. VESKI PÄEV

Emakeele Seltsi XLIII J. V. Veski päev peeti 28. juunil 2010 Tartu Ülikooli J. V. Veski auditooriumis. Keelekonverentsi teemaks oli valitud „Keelekontaktid ja eesti keele grammatika”.

Konverentsi avas seltsi juhatuse esimees Helle Metslang.

Esimese ettekande pidas Lembit Vaba, kelle teemaks oli „Läti-eesti keelekontaktide ilmingud eesti grammatikas”. Sissejuhatavalt käsitleti ettekandes balti-läänemeresoome keelekontaktide üldisemalt. Läänemeresoome keelte sõnavara iseloomustab tüse balti laenukihistus, mis ulatub paarisaja, mõne uuriija arvates koguni kuni 550 laentüveni. Balti kontaktid on toonud peale sõnalaenude muudki uut, põhjustades fonoloogilisi ja ilmselt ka süntaktilisi muutusi.

Läti laentüvesid on päriseesti keelealal ligi 400, millest suurem osa on registreeritud Lätiga külgnevatelt aladelt, peamiselt Kagu-Eestist. Lätis paiknenud eesti keelesaarte sõnavaras on vähemalt 879 läti tüve. Keelekontaktide peamisi universaale on, et mitteleksikaalne laenamine on võimalik ainult siis, kui samast keelest on saadud ka leksikaalseid laene. Seega on morfoloogiliste ja süntaktiliste läti laenude tõenäosus piirialadel vähemalt üheksa korda suurem kui põhjaeestilises ühiskeeles, eesti keelesaartel aga koguni 21 korda suurem. Nii ongi ootuspärane, et lätitaustalisi morfosüntaktilisi ilminguid esineb Leivu keelesaarel ja mõningatel juhtudel ka Kagu-Eestis. Ettekandes rõhutati järgmist: läti-eesti ja eesti-läti kontaktid on

olnud ja on üha keeleüleised, prevaleerivate keelte vahendusel toimunud ja toimuvad. Nii eesti kui ka läti keelt on mõjutanud ja mõjutavad kolm jõulist kontaktkeelt: saksa, vene ja inglise keel. Seetõttu on eesti ja läti keele vastastikuste mõjude väljaselgitamine äärmiselt komplitseeritud.

Jüri Viikbergi teemaks oli „Saksa keelest eesti keeles”. Ta peatus uuematel saksa-eesti laenusuhteid käsitlevatel uurimustel (eeskätt eesti vana kirjakeele uurijate töödel) ning kordas, et on tarvis läbi sõeluda meie sõnavara (alam)saksa laenukihid. Otstarbekas oleks sõnalaene tuvastada valdkonniti või käsitöölade kaupa (nagu seda näiteks puutöö puhul on tehtudki) ning silmas pidada laenusuhete järjepidevust. Alamsaksast laenatud sõna (nt *kink*) võis hiljem taanduda ülemsaksast laenatu ees (nt *sink*), ent käibele võisid jääda ka mõlemad (nt *leer* ja *laager*, *käsper* ja *kirss*). Lühidalt tutvustas ta oma käsileolevat alamsaksa laenude sõnastikku, milles on lähema vaatluse alla võetud ka eesti murretes esinevad saksa laensõnad.

Helle Metslang juhtis ettekandes „Grammatikamuutuste sammud ja hüpped” tähelepanu n-ö hüppelisele grammatiseerimisele, mille puhul uus grammatikavahend tuleb keelde enam-vähem valmis kujul, tavapärase samm-sammulise arengu etappidest üle hüpates või hüpoteetilisi vorme moodustades. Sedalaadi arengule on tähelepanu juhtinud Nicole Nau, kasutades eesti ja läti vana kirjakeele puhul artiklite juurutamisega seoses terminit *sundgram-*

matisatsioon. Ettekandes olid vaatluse all nii eesti ja ka soome vanas kirjakeeles misjonilingvistidest mitte-emakeelsete keelearendajate kasutatud vormid (artiklid, futuurumitarindid, modaalverbide kasutus) ning ka XX–XXI sajandi emakeelsete keelearendajate uuendused (*nuks-* ja *maks-*vorm, sünteetiline superlatiiv, liitverbid), samuti sunnitud degrammatisatsioon (soome eitusverbi partiklistumise takistamine). Esineja tõi välja hüppelist grammatisatsiooni toetavaid keeleväliseid ja -siseseid tegureid.

Enn Veldi keskendus oma ettekandes „Eesti keele inglise laenudest Euroopa kontekstis” eelkõige sõnavara probleemidele. Inglise keel mõjutab teisi keeli tugevasti, aga laenab ise teistest keeltest vähe. Eesti keelde on osa inglise sõnu otse laenatud, osa jõudnud meie keelde aga teiste keelte, näiteks vene kaudu. E. Veldi andis ülevaate ka Manfred Görlachi algatatud Euroopa 16 keele anglitsismide käsitlesest („A Dictionary of European Anglicisms”), milles võrreldakse eri keelte kaupa inglise laenude levikut. Selle järgi otsustades on eesti keeles teiste keeltega võrreldes inglise laene vähe.

Martin Ehala kõneles teemal „Keelekontakt veebis: näiteid sihitise kasutamise varieerumisest”. Ta tutvustas

uurimust, milles lähtutakse oletusest, et vene emakeelega eesti keele kasutajate mõjul võib praegune sihitise käändevaliku süsteem muutuda (partitiivi sagenemine, nominatiivse sihitise analüüsimine lause aluseks umbisikulise tegumoe puhul). Ta tõi esile ka uurimusega seotud raskusi: algusjärgus olevate keelemuutuste uurimine on keeruline uuenduslike vormide madala sageduse tõttu; eksperimentaalne meetod näitab küll muutuste potentsiaali, kuid mitte potentsiaali realiseerumist tegelikus keeletarvituses. Veebitekstid on väga eri laadi ning erineva toimetatusastmega, ka jääb teadmata autorite taust. Kokkuvõtteks ütles esineja, et veebitekstid annavad tuge eksperimentaalsel teel saadud tulemustele, et sihitise käände valikul esineb süstemaatilist varieerumist, mis viitab sellele, et sihitise käändevaliku reeglistik võib olla muutuse alguses, aga kas muutus ka tegelikult toimub ja pöördumatuks osutub, on vara öelda, sest uuenduslike vormide sagedus on madal.

Pärast konverentsi käidi üheskoos lilli asetamas J. V. Veski kalmule, kus teenekat keelemeest meenutas Jüri Viikberg.

ANNIKA HUSSAR